

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

อุตสาหกรรมของประเทศไทยมีการกระจุกตัวอยู่ในส่วนกลาง ได้แก่ เขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล และมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้ เป็นเพราะเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีความเจริญในทุกด้านไม่ว่าจะเป็นด้านโครงสร้างพื้นฐานสาธารณูปโภคที่มีความพร้อม ด้านแหล่งตลาดที่มีขนาดใหญ่ ด้านการคมนาคมขนส่งและโลจิสติกส์ที่มีความสะดวก ด้านแรงงานที่สามารถหาแรงงานฝีมือได้ไม่ยากนัก อีกทั้ง ยังเป็นแหล่งรวมศูนย์กลางของทางราชการทุกอย่าง ซึ่งการขยายตัวภาคอุตสาหกรรมที่มีอยู่ตลอดเวลา ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมามากมาย อาทิ ปัญหาความแออัดมลภาวะ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ด้วยเหตุนี้ ยุทธศาสตร์กระทรวงอุตสาหกรรม (พ.ศ.2553-2556) ของกระทรวงอุตสาหกรรม ตามประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 ได้มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการลงทุนและพัฒนาปัจจัยแวดล้อมให้เอื้อต่อการประกอบธุรกิจและการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อนำมาสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ซึ่งนอกจากมุ่งเน้นการพัฒนาปัจจัยแวดล้อมที่เอื้อต่อการประกอบอุตสาหกรรมแล้วนั้น ยังให้ความสำคัญกับการจัดการพื้นที่อุตสาหกรรม (Zoning Planning) ที่มีอยู่เดิมอย่างเหมาะสมตามศักยภาพของแต่ละพื้นที่

จากการวิเคราะห์ความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Advantage) ของอุตสาหกรรมโดยการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลทั้งในด้านเชิงพื้นที่และเชิงอุตสาหกรรม การศึกษาดัชนีอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งในด้านมูลค่าการผลิตอุตสาหกรรม ด้านแรงงาน และการใช้แรงงานที่มีทักษะความรู้ ตลอดจนกรอบนโยบายยุทธศาสตร์ และมาตรการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรม ทั้งในระดับประเทศ ระดับหน่วยงาน และระดับพื้นที่ ตลอดจนกรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศโดยเฉพาะกรอบความร่วมมือในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน (AC) พบว่าอุตสาหกรรมที่มีศักยภาพมากที่สุดที่มีความเหมาะสมในการนำไปสู่การสร้างมูลค่าเพิ่มคือ อุตสาหกรรมอาหาร

อุตสาหกรรมอาหารเป็นอุตสาหกรรมที่มีการรวมกลุ่มอุตสาหกรรม (Cluster) ระหว่างผู้ประกอบการที่อยู่ในกลุ่มอุตสาหกรรมเดียวกัน ทั้งอุตสาหกรรมหลัก และอุตสาหกรรมสนับสนุน อยู่ในระดับสูงเมื่อเปรียบเทียบกับอุตสาหกรรมอื่นๆ นอกจากนี้ อุตสาหกรรมอาหารเป็น 1 ใน 12 สาขาอุตสาหกรรมเป้าหมายในการเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียวกันของกรอบความร่วมมือในกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC)

สำหรับผลิตภัณฑ์สาขาอุตสาหกรรมอาหาร พบว่า ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวมียุทธศาสตร์ในการสร้างขีดความสามารถทางการแข่งขันและสร้างมูลค่าเพิ่มอยู่ในระดับสูง โดยพิจารณาจากปัจจัยด้านการสร้างผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านการผลิตและการสร้างงาน ปัจจัยด้านการไม่

ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ปัจจัยด้านการพัฒนาทักษะฝีมือแรงงาน ปัจจัยด้านการรวมกลุ่มของอุตสาหกรรม ปัจจัยด้านความสอดคล้องกับนโยบายและมาตรการสนับสนุนจากภาครัฐ ปัจจัยด้านการตอบสนองต่อการก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) และปัจจัยด้านการตอบสนองต่อการพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อสร้างคุณค่าเพิ่มเชิงสร้างสรรค์

ยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ของ สศช. ได้กำหนดให้มีบทบาทเป็นฐานการผลิตอุตสาหกรรมแปรรูปอาหารจากวัตถุดิบหลักที่สามารถผลิตได้ในพื้นที่ของภูมิภาค ซึ่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นพื้นที่ที่เพาะปลูกข้าวมากที่สุดในประเทศไทย และจากการศึกษาข้อมูลพบว่า จังหวัดยโสธร มีศักยภาพที่จะเป็นพื้นที่รองรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปข้าว (Zoning) โดยพิจารณาจากความสอดคล้องแนวทางการพัฒนา นโยบาย ยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการแปรรูปข้าวในระดับต่างๆ อาทิ ในระดับประเทศ พิจารณาจากการกำหนดบทบาท (Positioning) ของกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างกลุ่มที่ 2 คือ “การพัฒนาคุณภาพ และเพิ่มมูลค่าข้าวหอมมะลิสู่ความต้องการของตลาด” ส่วนในระดับหน่วยงาน พิจารณาจากแนวทางการพัฒนาสินค้าแปรรูปทางการเกษตรสู่การเป็นผลิตภัณฑ์เด่น (Product Champion) ของจังหวัดยโสธรคือ ผลิตภัณฑ์แปรรูปข้าว โดยมีกิจกรรมการดำเนินงานหลักที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาข้าวหอมมะลินทรีย์ เป็นต้น และในส่วนความสอดคล้องกับการกำหนดเขตพื้นที่ (Zoning) ที่เหมาะสมสำหรับการผลิตพืช (ข้าว) ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์นั้น มีการกำหนดพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับเพาะปลูกข้าวของจังหวัดยโสธรไว้จำนวน 9 อำเภอ 79 ตำบล เป็นต้น

จากหลักการและเหตุผลดังกล่าว จึงมีความจำเป็นในการศึกษาเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปข้าวเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ตั้งแต่ระดับต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ โดยใช้กรณีศึกษาจังหวัดยโสธร เพื่อรองรับการพัฒนาอุตสาหกรรมในภูมิภาค

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษารูปแบบเชิงอุตสาหกรรมการผลิตผลิตภัณฑ์แปรรูปข้าวเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ตั้งแต่ระดับต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ กรณีศึกษาจังหวัดยโสธร
- 2) เพื่อจัดทำแนวทางและมาตรการในการผลักดันการพัฒนาอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์แปรรูปข้าวเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มในจังหวัดยโสธร

1.3 ขอบเขตของโครงการวิจัย

1) ขอบเขตเชิงเนื้อหา

- ศึกษาศักยภาพของจังหวัดยโสธรและจังหวัดอื่นที่เกี่ยวข้องในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยเพื่อรองรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปข้าว

- ศึกษาการสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์แปรรูปข้าวในพื้นที่ของจังหวัดยโสธร

2) ขอบเขตเชิงอุตสาหกรรมและเชิงพื้นที่

- ศึกษาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปข้าวโดยใช้จังหวัดยโสธรเป็นกรณีศึกษาตลอดจนการเชื่อมโยงเพื่อรองรับอุตสาหกรรมเป้าหมายกับพื้นที่อื่นในประเทศและหรือประเทศเพื่อนบ้านในกลุ่มประเทศอาเซียน

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ทำให้มีพื้นที่อุตสาหกรรมที่เหมาะสมเพื่อรองรับการลงทุนของอุตสาหกรรมเป้าหมายนำร่อง ในภูมิภาคเพิ่มขึ้น
- 2) ทำให้มีแนวทางการเชื่อมโยงเชิงพื้นที่และเชิงอุตสาหกรรม ตั้งแต่อุตสาหกรรมต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำของอุตสาหกรรมเป้าหมายนำร่อง ในภูมิภาคของประเทศไทย
- 3) ทำให้มีแนวทางและมาตรการในการผลักดันการพัฒนาพื้นที่อุตสาหกรรม เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับอุตสาหกรรมเป้าหมายในภูมิภาคของประเทศไทย

1.5 วิธีการดำเนินการวิจัย

เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์และขอบเขตของการศึกษา ขั้นตอนในกระบวนการวิจัย ประกอบไปด้วย 4 ขั้นตอนหลักที่สำคัญ คือ

ขั้นตอนที่ 1 การทบทวนเอกสาร โดยเริ่มต้นจากการศึกษาทบทวนยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษาโครงการฯ ทั้งในระดับชาติ ระดับหน่วยงาน และระดับพื้นที่ ตลอดจนผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่โครงการฯ ที่ผ่านมาและเงื่อนไขการพัฒนาในเชิงพื้นที่ สำนักรวบรวม รวบรวมสถิติข้อมูลเพื่อทำการวิเคราะห์ในประเด็นต่าง ๆ

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโดยการประยุกต์ใช้ทฤษฎีในพื้นที่ศึกษา เพื่อนำไปสู่การกำหนดพื้นที่เป้าหมายที่มีศักยภาพ ทั้งในสภาวะเงื่อนไขเศรษฐกิจของโลกปัจจุบัน และแนวโน้มความผันผวนเปลี่ยนแปลงที่คาดว่าจะมีอิทธิพลต่อกิจการอุตสาหกรรมของพื้นที่ศึกษาโครงการฯ ในอนาคตทั้งระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคมและปัจจัยทางกายภาพด้านต่าง ๆ และนำมาวิเคราะห์ร่วมกับผลสรุปการศึกษาจากแผนแม่บทอุตสาหกรรมรายสาขา เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 3 การสำรวจภาคสนาม (Filed Survey) ในการรองรับการลงทุนของอุตสาหกรรมเป้าหมาย ของประเทศไทย และมีรูปแบบการเชื่อมโยงเชิงพื้นที่ และเชิงอุตสาหกรรม (ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ) ของอุตสาหกรรมเป้าหมาย ตลอดจนแผนการพัฒนาเชิงพื้นที่อุตสาหกรรมและแผนพัฒนาอุตสาหกรรมเป้าหมายภายในพื้นที่ศึกษาโครงการฯ

ขั้นตอนที่ 4 การสังเคราะห์ และวิเคราะห์ข้อมูล โดยเริ่มจากนำผลที่ได้จากการสำรวจข้อมูลแบบทฤษฎี และปฐมภูมิ ทั้งที่ได้จากการสัมภาษณ์ตามแบบสอบถาม (Questionnaire) และการจัดทำสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มาวิเคราะห์ เพื่อจัดทำร่างแนวทางการพัฒนาของพื้นที่ศึกษา

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินและวิเคราะห์สถานภาพ และศักยภาพตลอดจนโอกาส และอุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาทั้งในเชิงพื้นที่และเชิงอุตสาหกรรม เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปประกอบการพิจารณาในการกำหนดแนวทางการพัฒนาพื้นที่เป้าหมาย โดยมีกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่

หน่วยงานภาครัฐ

1. สำนักงานจังหวัด
2. สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด
3. สำนักงานพาณิชย์จังหวัด
4. สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัด
5. สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด
6. สศช.ในพื้นที่
7. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน
8. การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย
9. สำนักงานแรงงานจังหวัด
10. สำนักงานโยธาและผังเมืองจังหวัด

หน่วยงานภาคเอกชน

1. สภาหอการค้าจังหวัด
2. สภาอุตสาหกรรมจังหวัด
3. ผู้ประกอบการในพื้นที่

1.6 ระยะเวลาทำการวิจัย และแผนการดำเนินงานตลอดโครงการวิจัย

ระยะเวลาในการศึกษาวิจัยของโครงการ 12 เดือน

การศึกษาศักยภาพเชิงอุตสาหกรรมจะเน้นทำการศึกษา ทบทวน รวบรวม และสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับโครงสร้างปัจจัยการผลิตในด้านต่าง ๆ อาทิเช่น วัตถุดิบ ฐานการผลิต แรงงาน และทุน ฯลฯ ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมที่มีศักยภาพในพื้นที่ศึกษาโครงการฯ ซึ่งมีกิจกรรมในการดำเนินงาน ดังนี้

- ศึกษาโครงสร้างอุตสาหกรรม และการกระจายตัวของฐานการผลิต (โรงงานอุตสาหกรรม /เขตประกอบการอุตสาหกรรม) ภาคอุตสาหกรรมของพื้นที่ศึกษาโครงการฯ

- ศึกษาแหล่งที่ตั้ง ปริมาณ และการเชื่อมโยงแหล่งวัตถุดิบหลัก ที่สนับสนุนต่อภาคการผลิตของอุตสาหกรรมที่มีศักยภาพ และศักยภาพในการเชื่อมโยงปัจจัยการผลิตที่สำคัญในด้านต่าง ๆ (แรงงาน / ทุน / เครื่องจักรและอุปกรณ์ / เทคโนโลยีและองค์ความรู้) กับภูมิภาคต่าง ๆ ภายในประเทศ
- ศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหา อุปสรรค และแนวโน้มปริมาณวัตถุดิบรองรับภาคการผลิตของอุตสาหกรรมที่มีศักยภาพในพื้นที่ศึกษาโครงการฯ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาวัตถุดิบ ตลอดจนปัจจัยการผลิตที่สำคัญในด้านต่าง ๆ (แรงงาน / ทุน / เครื่องจักรและอุปกรณ์ / เทคโนโลยีและองค์ความรู้) เพื่อรองรับต่อการขยายตัวของอุตสาหกรรมที่มีศักยภาพภายในพื้นที่ศึกษาโครงการฯ ในอนาคต
- ศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหาแรงงานในอุตสาหกรรมในพื้นที่ศึกษาโครงการฯ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาความรู้ และทักษะฝีมือแรงงานในด้านต่าง ๆ เพื่อรองรับการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมในอนาคตของพื้นที่ศึกษาโครงการฯ
- วิเคราะห์สถานภาพ ศักยภาพ และแนวโน้มพัฒนาทั้งในเชิงพื้นที่ และเชิงอุตสาหกรรม การวิเคราะห์ SWOT Analysis และนำมาสู่การวิเคราะห์ความได้เปรียบในการแข่งขัน (Comparative Advantage) ในพื้นที่ศึกษา

แผนการดำเนินงานตลอดโครงการวิจัย

	กิจกรรม	ระยะเวลา (เดือน)											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	ประชุมคณะทำงานเพื่อวางแผนการดำเนินงานและผังเวลา	↔											
2	ทบทวนกรอบแนวคิดการวิจัย แผนการวิจัย และแผนการสำรวจ	↔											
3	การสำรวจข้อมูลทุติยภูมิ และวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่	↔	↔										
4	ทดสอบแบบสอบถาม (Questionnaires)		↔	↔	↔	↔							
5	การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พื้นที่เป้าหมาย					↔	↔	↔					
6	วิเคราะห์รูปแบบการเชื่อมโยงเชิงพื้นที่และเชิงอุตสาหกรรม ผลิตภัณฑ์แปรรูปข้าวเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ตั้งแต่ระดับต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ						↔	↔	↔				
7	ร่างแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปข้าวและแนวทางการเชื่อมโยงเชิงพื้นที่							↔	↔	↔			
8	ร่างกรอบแผนพัฒนาผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมในพื้นที่เป้าหมาย									↔	↔		
9	นำเสนอรายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์ (Final Report)												Δ